

Andrei Șarîi

DUNĂREA
Fluviul imperiilor

Traducere de Maria Sîrghie

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte pentru cititorul român</i>	7
Capitolul 1. Drumul fluviului. De la Pădurea Neagră la Marea Neagră	9
Capitolul 2. Danubius. Frontiera romană.	24
Capitolul 3. Donau. Apa sfântă	47
Capitolul 4. Dănuvius. Oglinda Austriei	83
Capitolul 5. Procesul fluviului	123
Capitolul 6. Dunaj. Fiica Gloriei.	155
Capitolul 7. Duna. Cântecul nomadului.	187
Capitolul 8. Tuna. Granița uitată	218
Capitolul 9. Sensurile fluviului.	238
Capitolul 10. Dunav. Eterna bătalie	260
Capitolul 11. Дунай. Malurile rusești	291
Capitolul 12. Dunav. Călăreții traci	324
Capitolul 13. Dunărea. La hotarul de răsărit	361
Capitolul 14. Ἰστρος. Capătul fluviului.	408
<i>Bibliografie</i>	433

Capitolul 1

Drumul fluviului.

De la Pădurea Neagră la Marea Neagră

„Dacă înțelegi adevărata origine a apelor, vei înțelege că nu mai ai alte întrebări.”

Lucius Annaeus Seneca,
Naturales quaestiones, cartea a III-a, anul 63

Istoricii sunt de părere că, pe când slavii de la răsărit erau păgâni, în zorii civilizației lor, aceștia botezau orice curs de apă cu numele Dunai. Lingviștii precizează: acest nume provine dintr-o cultură cu mult mai veche – tradiția celtică. Dănuvius înseamnă „râu repede” (de la *danu*, repede, impetuos, și *vius*, apă, râu). Probabil că originea numelui trebuie căutată mai departe în Antichitate, în epoca lui Zarathustra, în cuvintele limbii persane vechi care conțin silabele „da”, „do”, „du”. Sau poate în trecutul și mai îndepărtat: cu mult timp înaintea erei noastre, noțiunea de „râu” era exprimată prin cuvintele protoindo-europene monosilabice „da na” („curge aici”), „do na” („curge pe aici”), „du na” („curge pe aici prin interior”). Pretutindeni există hidronime ce conțin sunetele „d” și „n”: Dnepr (Nipru), Dordogne, Don, Dnestr (Nistru), Dvina...

În diferite limbi, vii sau moarte, Dunărea are peste o duzină de nume. Când curge prin Germania și Austria, este de genul feminin. Pe teritoriile slave, Dunărea e de genul masculin, în limbile albaneză și română își reia feminitatea, în timp ce în latină și în greaca veche este preferată natura masculină. În limbile maghiară și turcă, Dunărea renunță complet la gen, întrucât aceste limbi se descurcă și fără categoria gramaticală a genului. În limba slovenă Dunărea se „dedublează”: Donava, de genul feminin, este fluviul, iar Dunaj, de genul masculin, este orașul Viena. Multă vreme, Dunărea a avut concomitent două nume: cursul superior al fluviului era denumit cu termenul latin împrumutat din limba celților Danubius (Dănuvius),

iar cursul inferior era numit prin cuvântul grecesc Ἰστρος. Plinius, Strabon, Ptolemeu se întrebau unde se termină primul fluviu și unde începe celălalt. Ovidius numea Dunărea fluviul „cu două nume” (*bisnominis*).

Obârșia Dunării se află în ramificația estică a unui masiv muntos nu prea înalt, Schwarzwald (Pădurea Neagră), situat în sud-vestul Germaniei. Acolo, în apropiere de bătrânul orașel Donaueschingen, la 678 de metri deasupra nivelului mării, se unesc două izvoare limpezi. În legătură cu aceasta, germanii au o legendă romantică despre spiritele apelor – două fete frumoase, două surori, Breg și Brigach, pe care le-a răpit și le ținea prizoniere Stăpânul Muntelui. Surorile se certau deseori, întrucât Breg voia să ajungă la Marea Neagră, în timp ce Brigach năzuia să meargă în vizită la Rin. Stăpânul Muntelui le-a ajutat pe fete să-și împlinească visurile. El a îndreptat Dunărea spre o mare caldă din sud-est, iar în Dunăre a trimis un afluent izvorât din lacul cu apă rece Bodensee, prin care trece Rinul. Geologia a definit oarecum diferit relația dintre Dunăre și Rin, amestecându-le apele. După ce ia naștere, în apropierea orașelului Emmendingen, Dunărea intră în pământ (specialiștii numesc acest fenomen „absorbția apelor de suprafață”), după care apare din nou. Apele ei sunt preluate de râul Aach, care se varsă în lacul Bodensee, prin care trece Rinul. Prin această șmecherie unește natura Marea Nordului cu Marea Neagră.

Dunărea este singurul fluviu din Europa a cărui măsurare se face nu în sensul curentului, ci în sens invers. Kilometrul zero al Dunării, în partea românească a Deltei, la trei mii de kilometri de Donaueschingen, este marcat pe digul orașelului Sulina, iar în partea ucraineană (un zero enorm, pe o dală din beton) la capătul insulei fluviale Ankudinov. Atlasele geografice indică o lungime totală a Dunării de 2.845 de kilometri. Nu e puțin, dar nici nu reprezintă recordul mondial, ocupând abia poziția 29 pe listă, între Brahmaputra din Asia de Sud și Tocantins din Brazilia. În schimb, în Europa, numai Volga este mai lungă, însă cu mult – cu aproape 800 de kilometri.

Măsurătorile Dunării dau și alte valori – de pildă, 2.888 de kilometri. Asta dacă măsurăm până la locul de unde izvorăște Breg, situat la cea mai mare distanță față de punctul convențional de unire a fluviului cu Marea Neagră. Din punct de vedere strict geografic, probabil că tocmai micul izvor Breg, situat la marginea

Respect pentru oameni și cârți

pădurii, pe o pantă lină a colinei Katzensteig, ar trebui considerat adevărata origine a Dunării. Lângă acest izvor (nu departe de micul târg Furtwangen, pe o proprietate privată de pe teritoriul parcului național Südschwarzwald) a fost amplasată o placă memorială. Inscripția de pe tăblița de cupru, montată pe o stâncă acoperită cu mușchi, spune: „Aici, la înălțimea de 1.078 de metri deasupra nivelului mării, la distanța de 2.888 de kilometri de gurile Dunării și la o sută de metri de cumpăna apelor Dunării și Rinului, Mării Negre și Mării Nordului, izvorăște Breg, principalul râu care formează Dunărea”.

Un veritabil decor pastoral: o pajiște cu trifoi alb și păpădie, un gard de scânduri în culori naturale, băncuțe modeste din lemn, în depărtare căsuța solidă a fermierului. Exact așa, în nemișcarea coroanei arborilor, în ciripitul păsărilor, în adierea și șoaptele vântului, în lumina soarelui și în sclipirea stelelor ar trebui să ni se dezvăluie măreția lumii. „În Schwarzwald, unde amurgul este veșnic verde,/ Tu te-ai născut sub un brad secular”, i-a spus acum un secol Dunării poetul și politicianul german Johannes Robert Becher¹. În jurul izvoarelor Dunării sunt într-adevăr păduri de brazi.

Așa cum se întâmplă de cele mai multe ori, mitul s-a dovedit mai puternic decât realitatea. În ghidurile turistice figurează încă un izvor al Dunării, care, deși nu are de fapt nicio legătură cu geneza fluviului, în conștiința maselor este perceput ca sursă principală. Izvorul se află în Donaueschingen, lângă palatul și grădina prinților Fürstenberg, proprietari de terenuri, mai la dreapta de soclul înalt al catedralei St. Johann. Fürstenbergii, părinți ai orașului și pionieri ai fabricării berii, au dat dovadă de un voluntarism absolut: au poruncit împrejmuirea izvorului cu un zid din piatră și decorarea acestuia cu o compoziție sculpturală numită *Izvorul Dunării*. Am

1. Johannes Robert Becher (1891-1958) – reprezentant de seamă al realismului socialist în literatura germană. Membru al Partidului Comunist German din momentul înființării acestuia, în anul 1918. Autorul poemelor „La mormântul lui Lenin” (1924) și „Mărețul plan” (1931), al romanului pacifist *Levisite sau Unicul război drept* (1926). După venirea naziștilor la putere, a fugit din Germania în URSS și s-a întors în patrie în 1945. Membru al CC al Partidului Socialist Unit din Germania. Autor al textului imnului de stat al RDG, cântecul *Renașterea din ruine*. În ultimii ani de viață a ocupat postul de ministru al Culturii în RDG. Laureat al Premiului internațional Stalin „Pentru întărirea păcii între popoare”.

văzut acest bazin în timpul unor reparații capitale, cu pereții din beton jupuiți până la armătură, cu apa întreruptă temporar de constructori. Cursul de apă generat de izvor a fost greșit botezat Donaubach – pâraul dunărean. Ascuns în conducte subterane, după vreo sută de metri el se varsă în Brigach, care învinge rezistența muntelui.

În anul 1910, Fürstenbergii au închinat acest loc ocrotitorului lor, împăratului Wilhelm al II-lea, înconjurând monumentul cu aspect antic cu o pergolă pe patru coloane, numind locul, pompos, „Templul Dunării”. Acest templu al fluviului încă nenăscut se vede bine de pe malul opus al lui Brigach, din fața muzeului orașenesc de artă contemporană. În piața expoziției vin uneori, în scaunele lor cu rotile, bunicuțele de la azilul de bătrâni din apropiere: admiră cele mai interesante exponate – copacul din aluminiu numit *Portretul copacului* și ghemul de țevi din aluminiu numit *Portretul pietrei*. La un kilometru și jumătate spre vest, dincolo de un teren vast pentru pășunatul cailor princieri (aparținând în mod formal tot orașului Donaueschingen), frumoasele fete, smulgându-se din robia Stăpânului Muntelui, se întâlnesc în sfârșit: Brigach cea lină, cu părul verde, se unește aici cu Breg cea dreaptă ca un băț. Breg arată ca un anost canal artificial, în timp ce Brigach e drăguță, de o tristețe firească, are albia împodobită cu alge roșcate ce se leagănă și se unduiesc fără grabă, întocmai ca locatarele casei de bătrâni St. Michael.

În plasa princiară a Fürstenbergilor, care au dorit să aibă în apropiere un obiectiv geografic cu semnificație deosebită, s-au prins mulți turiști – zeci de milioane –, dar nu și renumitul scriitor francez Jules Verne. Romanul său de aventuri *Pilotul de pe Dunăre* e plin de inadvertențe (pardonabile, ca întotdeauna, la Verne, datorită expresivității personajelor, vervei subiectului și insolenței joviale a autorului), însă ceea ce a scris popularul scriitor s-a dovedit a fi corect, cel puțin în privința lucrurilor importante. „Conform unei legende, care a fost considerată multă vreme adevăr geografic, Dunărea își are obârșia în grădina prințului Fürstenberg”, își începe epopeea fluvială Jules Verne. „Leagăn se pare că i-ar fi fost un bazin din marmură din care numeroși turiști își umpleau cupele.” În realitate, bazinul (reabilitat) nu este din marmură, iar umplerea cupei cu apă din el e dificilă, chiar periculoasă, deoarece riști să te duci de-a berbeleacul peste parapet. De altfel, pentru firul narativ al romanului lui Jules Verne, la fel ca și pentru cursul Dunării, asemenea fleacuri nu au nicio importanță.

Respect pentru oameni și cărți

Wilhelm Shotzer, *Vedere spre Donaueschingen*, acuarelă, 1827

Un sculptor local, Adolf Heer, creatorul grupului sculptural *Donauquelle*, a înfățișat în anul 1895 tânărul fluviu abia ieșit din cristelniță, în chip de fetiță sumar îmbrăcată, cu o scoică marină în mână. Un amoraș fără aripi și o femeie semeță în veșminte austere, mama Baar, îi arată acestei micuțe nimfe drumul lung pe care îl are de străbătut. În geografia fizică, Baar este un platou nu prea înalt în continuarea munților Schwarzwald. Cine are imaginație artistică poate privi și acest ținut ca loc de origine a Dunării în sens larg, măcar pentru faptul că fluviul încă nehotărât curge și prin podișul Baar. Înainte de statuile lui Heer, bazinul de lângă palat fusese împodobit timp de aproape un sfert de secol de un alt grup sculptural, o lucrare a lui Franz Xaver Reich. La drept vorbind, această pereche din gresie nu e prea atrăgătoare; a fost mutată în punctul de origine a Dunării, la confluența dintre Breg și Brigach. În concepția sculptorului Reich, Baar este de asemenea o mamă, cu însemnele fertilității în mâinile viguroase, în timp ce Dunărea cu părul lung, care varsă dintr-o scoică marină un șuvoi de piatră, aduce cu un băiețel despuiat. Monumentul este înconjurat pitoresc de tufe dese de urzici, deasupra lui stau aplecați mesteceni, iar pe vreme însorită îți dorești să stai o veșnicie acolo, pe bancă, la umbra

Respect pentru oamenii săi

copacilor. În față, pe malul celălalt al lui Brigach, este amplasată o bornă kilometrică pe care scrie 2.779. Este o altă versiune a lungimii marelui fluviu.

În povestirea „Biografia Dunării”, scriitorul sârb Milorad Pavić a ridiculizat confuzia creată în jurul izvoarelor fluviului: „Există doi copii cu acest nume, ambii sunt fiii lui Schwarzwald, iar bastardul nu este cu nimic mai prejos decât fiul legitim. Primul copil al lui Schwarzwald, cel nelegitim, a fost abandonat în munți, unde trăiește ca un sălbatic, dat ca ofrandă naturii. Al doilea fiu, cel legitim, a fost înfiat de un conte german. Sau, mai exact, acesta a furat copilul din pădurea din apropiere, l-a dus pe moșia sa, l-a spălat, l-a îngrijit și i-a construit în fața palatului său un pătuț rotund din piatră, în care lumea aruncă monede ca dar pentru bebeluș”.

Acest conte, ne încredințează neobrăzatul de Pavić, trăiește și în ziua de azi la Donaueschingen, numai că acum se ocupă cu fabricarea berii: „Omul care a furat Dunărea nu bea apă!”.

Pe măsură ce fluviul crește, imaginea sa artistică se maturizează, îmbătrânește. Aceasta este una dintre paradigmele filosofiei fluviale. Curgerea liberă a apei este aidoma fluxului vieții: itinerarul este impredictibil, însă punctul final este sigur. Fiindcă, oricât de lat, oricât de impetuos este un fluviu, el e totuși condamnat să se contopească cu marea sau să dispară în nisipuri. Destinul pe care Dunărea l-a pregătit pentru apele izvoarelor Breg și Brigach nu-i era cunoscut nici ei însăși; tot astfel și tânărul poet Johannes Becher, scriind versul profund emoționant despre natura patriei, nu avea cum să-și imagineze că în viitor va scrie imnul de stat al Republicii Democratice Germane.

Sculptorul Jan Jiří (Johann Georg) Schauberber, creatorul *Fântânii lui Cezar* din Piața de Sus a orașului ceh Olomouc (1725), și-a imaginat Dunărea ca pe un bărbat solid cu barbă, împreunându-și palmele cu alt bărbat asemenea lui (râul Morava), sub statuia ecvestră a augustului roman. După un secol și jumătate, când împăratul Austro-Ungariei, Franz Joseph, a decis să dăruiască o monumentală compoziție din marmură capitalei sale, s-a optat tot la tematica fluvială. Johann Meixner a cioplit un bărbat musculos dintr-un bloc de marmură de Carrara. Zeul fluviului i-a ieșit lui Meixner mai degrabă teluric decât acvatic, judecând după tandrețea cu care o îmbrățișează pe frumoasa Vindobona (alegoria Vienei). La picioarele acestei perechi și-a găsit loc un copilaș din marmură,

iar în părțile laterale ale compoziției (în așa-numita rampă a lui Albrecht, aceasta este partea de soclu a palatului-muzeu Albertina) s-au aliniat niște fete (unele având vâsle în mâini) – afluenții Dunării –, cu a căror senzualitate probabil că stăpânul lor se va desfăta curând. În anii 1880, ungurul Leó Fessler a construit Fântâna Danubius în piața Kálvin din Budapesta (mutată ulterior în piața Erzsébet), în conformitate cu tradițiile antice: Dunărea sa este un impozant Neptun bărbos, cu un trident în mână, iar celelalte râuri importante ale Ungariei sunt în mod cert naiade.

Voi menționa, în sfârșit, canonul epocii barocului, renumita statuie a Dunării amplasată nu pe malul acesteia, ci aproape de malul Tibrului. Este vorba despre lucrarea lui Gian Lorenzo Bernini *Fântâna celor patru fluvii*, din piața Navona din Roma. Conform afirmațiilor biografului lui Bernini, în anul 1644, din cauza uneltirilor dușmanilor săi, acesta nu a fost admis la concursul pentru proiectul monumentului închinat gloriei papale, care ar fi încadrat un obelisc egiptean cu înălțimea de 30 de metri. Cu toate acestea, protectorul sculptorului, prințul Niccolò Ludovici, căsătorit cu nepoata papei Inocențiu al X-lea, are ideea să amplaseze în apartamentul sfântului părinte macheta fântânii lui Bernini. Acesta, cucerit de perfecțiunea proiectului, a anulat concursul, iar Bernini a primit o comandă avantajoasă. Ideea proiectului consta în întruchiparea măreției Vaticanului prin înfățișarea principalelor fluvii din cele patru colțuri ale lumii cunoscute pe atunci de creștini. În această trecere în revistă, Dunărea reprezenta Europa, având ca parteneri Nilul, Gangele și La Plata. Sculptat în marmură, cu o constituție athletică, celui mai apropiat fluviu de Vatican din punct de vedere geografic Bernini nu i-a încredințat o vâslă sau un alt simbol acvatic, ci emblema puterii supreme, stema suveranului pontif – un scut pe care era înfățișată o porumbiță cu o ramură de măsline în cioc, simbolul familiei papale Panfili.

Nimănui nu-i trecea prin cap să pună la îndoială originea nepământeană a apelor. („Toate râurile sunt copiii cerului”, a spus poetul). Prima protectoare divină a Dunării este considerată zeița Danu (Donau). Celții venerau această zeităte, pe care o considerau mama a tot ce există, păstrătoarea izvorului vieții – „apele sacre ale cerurilor” – și soția zeului Bile, cel care trecea sufletele morților pe lumea cealaltă, pe apele de dincolo de mormânt. Pe columna lui Traian din Roma, ridicată de arhitectul Apollodor în cinstea victoriei oștilor imperiului asupra triburilor dacilor, este înfățișat zeul

Respect pentru oameni și cărți

Danubius. Acesta urmărește cum soldații legiunilor forțează Dunărea pe un pod de vase. Danubius a devenit primul locuitor fluvial al cerurilor, a cărui imagine a apărut pe fața unei monede. Este vorba de denar (lat. *denarius*), o mică monedă din argint de la începutul secolului al II-lea, din timpul domniei aceluiași împărat Traian.

Fiecăruia dintre cei aproape trei mii de kilometri ai Dunării îi revin aproximativ câte trei ani de istorie a omenirii, studiată mai mult sau mai puțin detaliat, dacă nu luăm în calcul și acea perioadă întunecată și îndelungată din trecutul civilizației când oamenii nu erau încă pe deplin oameni. Sunt curios cu ce cuvânt au denumit ei marele fluviu întunecat ce curgea cine știe de unde și încotro și ce gândeau despre el. Credeau oare că fluviul a apărut din chica zburlită a vreunei zeități, asemenea adeptilor hinduismului, care considerau că Gangele curge din părul încâlcit al zeului Shiva? În legendele populare, menționează filosoful francez Gaston Bachelard în lucrarea *Apa și visele*, există nenumărate râuri care au luat naștere din micțiunea unor uriași: „Și Gargantua, plimbându-se, a inundat fără să vrea un întreg sat francez... O singură picătură de apă tare este de ajuns și pentru a crea lumea, și pentru a risipi noaptea”.

Și totuși, de unde, dacă nu de la bunul Dumnezeu, a apărut Dunărea? Acum 65 sau 66 de milioane de ani, continentele desprinse din vechiul supercontinent Gondwana s-au ciocnit de un alt vechi supercontinent, Laurasia. În urma acestui impact a luat naștere o zonă muntoasă ce se întindea de la Pirineii până la Alpii de azi, iar vechiul ocean Tetis a fost împărțit în mai multe bazine cu adâncime relativ mică. Fostă cavitate a oceanului Tetis, Marea Neagră este considerată o relicvă a acestuia. Pe locul actualei câmpii a Dunării, acum aproximativ zece milioane de ani clipeau apele Mării Panonice, unită cu Marea Mediterană de astăzi. Apa Mării Panonice a secat ori s-a scurs acum șase sute de mii de ani. Insulele s-au transformat în dealuri, fundul mării a devenit vale. În linii mari, din punct de vedere paleografic, de atunci nu s-a întâmplat nimic semnificativ în acest spațiu. Aproximativ din acea perioadă curge Dunărea din Pădurea Neagră spre Marea Neagră.

Prima descriere a Dunării ajunsă până la noi a făcut-o, la mijlocul secolului al V-lea î.Hr., istoricul grec Herodot. El i-a dedicat fluviului cinci paragrafe din cartea a patra a *Istoriilor*, intitulată *Melpomene*, după numele muzei tragediei. Dunărea, „fluviul cu cinci guri”, este situată în vestul țării sciților, „un ținut bogat în iarbă și bine irigat”. „Istrul este cel mai mare dintre fluviile pe care le

Respect pentru oameni și cărți

cunoaștem”, ne împărtășește Herodot din observațiile sale, „iarna și vara are aceeași mărime. Este primul fluviu din vestul Scitiei; este cel mai mare pentru că în Istru se varsă și alte râuri, de aceea este atât de plin de apă... Istrul străbate toată Europa și se varsă în mare la marginea Scitiei”. În general, Herodot a descris corect cursul inferior al Dunării și a enumerat 13 dintre afluenții săi. În schimb, vechii greci confundau cursurile mijlociu și superior ale fluviului și reprezentau pe hartă izvoarele Istrului când pe pantele Alpilor, când în Pirinei, când în țara hiperboreenilor. Mai sus de defileul cu multe cataracte cunoscut astăzi sub numele de Porțile de Fier corăbiile grecești nu au reușit să urce.

Se presupune că informații corecte despre originea Dunării au obținut romanii în timpul împăratului Tiberius (secolul I d.Hr.), de la germanii luați prizonieri în lupte. Herodot a fost primul care a menționat și un alt fluviu european important, Volga (pe care el îl numea Oar), deși considera că aceasta se varsă în lacul Meotic (Marea Azov), nu în Marea Hyrcaniei (Caspică). Cu două sute și ceva de ani înainte de Herodot, compatriotul său, Hesiod, a numit Istrul „fratele Nilului”.

Din acea epocă îndepărtată, Dunărea a fost analizată, studiată, caracterizată prin toate procedeele posibile de sute și chiar de mii de ori, de-a lungul și de-a latul, de la izvoare până la vărsare, de la prima până la ultima picătură. Cea mai fundamentată științific descriere a fluviului ne-a fost lăsată de naturalistul italian Luigi Ferdinando Marsigli, în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. Acesta a trasat pe hartă o frontieră fluvială de aproape o mie de kilometri între Imperiul Habsburgic și teritoriile otomane. Marsigli a terminat logic scara comparativă a dimensiunii fluviilor: în concepția sa, Dunărea îl întruchipa pe cel mai respectat zeu antic, bătrânul și puternicul Saturn, încă neamenințat de construcția hidrocentralelor. Poate că Marsigli avea dreptate: numai un asemenea gigant putea să care anual în Marea Neagră peste două sute de kilometri cubi (încercați să vă imaginați un asemenea volum!) de apă dulce. Și toate acestea numai pentru ca, la aproape trei mii de kilometri în amonte, la marginea unei păduri dese din Germania, o fetiță din marmură cu o scoică în mână să scuture din nou cu vârful degetelor câteva picături de apă cristalină în izvorul limpede. Așa are loc circuitul apei în natură.

Savant, militar, inginer, aventurier, contele italian Marsigli (1658-1730) a lăsat o descriere a bazinului dunărean în mai multe

volum, care ilustrează excelent totalitatea cunoștințelor sale din domeniul geografiei, hidrologiei, mineralogiei, faunei și florei zonei fluviale. Provenit dintr-o bogată familie de nobili din Bologna, Marsigli a întreprins în tinerețe o lungă călătorie prin Imperiul Otoman, iar în anul 1681 a scris prima sa carte de călătorie, intitulată *Bosfor*. Apoi a intrat în slujba împăratului Leopold I de Habsburg. Într-o bătălie cu armata otomană a fost rănit, luat prizonier și făcut sclav: tânărul ofițer a fost vândut marelui vizir Kara Mustafa-pașa, în convoiul căruia Marsigli a fost curând martorul asediului Vienei, soldat cu eșecul sultanului Mehmed al IV-lea. În anul 1684, contele a reușit să revină în armata austriacă, în calitate de inginer militar, iar în 1686 a participat la cucerirea Budei și a primit comanda unui regiment de infanterie. În anul 1699 s-a aflat în fruntea comisiei de demarcație a frontierelor dintre Imperiul Habsburgic, Republica Venețiană și Imperiul Otoman. Timp de 15 ani, Marsigli a întocmit diferite descrieri ale Dunării, a făcut măsurători ale adâncimii și debitului, a analizat gustul, mirosul, proprietățile chimice ale apei și ale gheții, a făcut schițe ale albiei fluviale, precum și ale smârcurilor și bălților învecinate. El a fost primul care a fixat corect pe hartă principalele meandre ale Dunării: cotitura bruscă spre sud mai sus de Buda și cotul brusc spre est la sud de Ilok. Cariera de ofițer a lui Marsigli nu a fost atât de strălucită precum au fost cercetările sale științifice. La începutul războiului pentru succesiunea la tronul Spaniei, regimentul lui Marsigli a fost transferat la Baden-Württemberg; la începutul anului 1703, generalul a fost trimis în cetatea Breisach pe Rin. În acea vară, orașul a fost înconjurat de inamicii francezi. Evaluând situația, comandamentul garnizoanei a decis capitularea. Curând, contele a fost destituit din funcție, acuzat de trădare și lașitate. Tribunalul a judecat 27 de ofițeri ai garnizoanei Breisach, comandantul cetății a fost executat, iar lui Marsigli i-au fost retrase gradele militare și distincțiile, i-a fost ruptă spada deasupra capului și a fost alungat în mod rușinos din armata habsburgică. Considerând procesul incorect, contele a încercat să atace în justiție verdictul, dar împăratul Leopold nu a dat dovadă nici de clemență, nici de înțelegere. Marsigli a părăsit curtea de la Viena și a continuat să lupte pentru reabilitarea numelui său. A publicat în Elveția o apologie în patru limbi a capitulării cetății Breisach sub deviza „Mi-au frânt spada, nu și spiritul”. Supărarea pe împărat l-a determinat pe Marsigli să ia parte la coaliția antihabsburgică, în calitate de persoană de încredere a

Respect pentru oameni și cărți

papei de la Roma, însă nici această acțiune nu i-a adus contelui glorie și onoruri. În anul 1706 și-a reluat cercetările din domeniul științelor naturii în sudul Franței, apoi s-a întors în Bologna natală, unde a luat parte la înființarea Academiei Artelor și a Institutului de Științe, care există și în prezent. Opusul fluvial al lui Marsigli – *Danubius Pannonico-mysicus: observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis* – a fost integral publicat abia în anul 1726, în Olanda. Autorul a șters dedicația adresată împăratului Leopold, conținută în manuscris. Un amplu atlas al Dunării, anexă a lucrării lui Marsigli, a apărut după alți 25 de ani. Marsigli a fost un talentat savant enciclopedist al Epocii Luminilor.

Un alt model de studiu scrupulos al fluviului este lucrarea în trei volume (totalizând 2.164 de pagini și cântărind șase kilograme) intitulată *Navigația și coborârea pe cursul superior al Dunării*. Autorul acestui studiu este inginerul austriac Ernst Neweklowsky, care, timp de 50 de ani, la începutul secolului XX, a avut diverse slujbe în navigație, în toate regimurile politice. Cu pedanteria caracteristică nemților, meticolosul Neweklowsky a observat în cele mai mici detalii, a numărat, a numerotat, a transcris, a inventariat toată economia nautică din zona răspunderii sale profesionale, de la vărsarea râului Iller în Dunăre (ceva mai sus de orașul Ulm) până la Viena. Asta înseamnă 660... ba nu, scuzăți-mă, *herr* inginer, 659 de kilometri. Un singur om, probabil, a reușit să studieze Dunărea mai temeinic decât Neweklowsky: înotătorul sloven pe distanțe lungi Martin Strel. În 2000, el a străbătut înot fluviul, aproape de la izvoare până la vărsare, în 58 de zile. Strel, de profesie instructor de flamenco, este cunoscut datorită traversării fluviilor Yangtze, Mississippi și Amazon. Abia el poate formula o opinie despre fluvii din interior. Big River Man și-a capitalizat succesul cum s-a priceput mai bine: produce vin roșu cu mărci „fluviale”.

Cu totul altfel a văzut Dunărea, cu mult înainte de Neweklowsky și de Strel, poetul și oratorul din epoca declinului Romei, Decimus Magnus Ausonius, profesorul viitorului împărat Gratianus. În anul 368, Ausonius a însoțit oastea romană în campania de pe Rin. În tabăra așezată nu departe de confluența izvoarelor Breg și Brigach, Ausonius, în general un autor destul de anost, a scris câteva poezii pline de rafinament, pentru care a primit în dar, de la împărat, o frumoasă prizonieră din prada de război, Bissula. În hexametri și pentametri melancolici, sexagenarul Ausonius a cântat frumusețea alemancei cu ochi albaștri, căreia, întors la Roma, i-a dăruit libertatea,

făcând-o egală cu sine, cetățeană a imperiului. Poetic vorbind, datorită lui Ausonius, lângă izvoarele Dunării, barbara Bissula a devenit cetățeană romană. Pe căile artistice dunărene ale războiului și iubirii au pășit pe urmele lui Decimus Magnus Ausonius mulți literați, iar fluxul acestora nu a secat nici până în ziua de azi.

Cartea de căpătâi a oricărui cercetător al Europei Centrale și de Sud-Vest este lucrarea istoricului și filosofului italian Claudio Magris, apărută în 1986 și intitulată *Dunărea*. În ultimele decenii, nimeni nu a studiat mitul dunărean atât de multilateral, nimeni nu a scris despre bătrânul fluviu european cu atâta pricepere și pasiune ca acest venerabil profesor de germanistică din Triest. În centrul reflecțiilor lui Magris se află chestiunea misiunii civilizatoare a Dunării. Care este aceasta? Să poarte apele sacre ale germanilor spre răsărit? Să irige, în sensul propriu și filosofic al cuvântului, acest „pământ în veșminte din postav verde”? Să slujească drept vas pentru misticismul maghiar și slav? Să fie, ca în istoria antică, purtătoarea energiei brute a barbarilor din răsărit? Sau poate că are dreptate un alt călător încercat, englezul Peter Ackroyd, autorul cărții *Tamisa. Fluviul sacru*, care a remarcat următoarele: „Apa este o oglindă. Nu are formă proprie și nici sens propriu. Fluviul este reflexia împrejurărilor, geologice sau economice, apa cuprinde totul și de aceea este transparentă”.

Ultima descriere a Dunării renumită pe plan internațional a fost făcută în anul 2004 de doi australieni tineri pe atunci, filosoful Daniel Ross și regizorul de film David Barison. Ei au parcurs drumul de la vărsare la izvoarele fluviului realizând înregistrări video cu o durată totală de aproape 50 de ore. Reportajele fluviale montate de Ross și Barison alternează cu fragmente din dialogurile cu mari gânditori europeni: filosofii Philippe Lacoue-Labarthe, Jean-Luc Nancy, Bernard Stiegler¹, precum și cu regizorul de film Hans-Jürgen

1. Philippe Lacoue-Labarthe (1940-2007) – filosof, traducător și critic literar francez, președintele Colegiului Internațional al Filosofilor. Jean-Luc Nancy (n. 1940) – filosof francez, autorul teoriei asocierii ca mod de conviețuire, profesor la Universitatea din Strasbourg, coautor la unele lucrări ale lui Lacoue-Labarthe. Bernard Stiegler (n. 1952) – filosof franco-german, profesor și lector la câteva universități europene, director al Institutului de Cercetări și Inovații, fondatorul grupului politico-cultural *Ars industriales*; filosofia a început să-l pasioneze în timpul executării pedepsei cu închisoarea (1978-1983) la care fusese condamnat pentru participarea la un atac armat.

Respect pentru oameni și cărți

Syberberg, autorul peliculei cu durata de șapte ore *Hitler. Film din Germania*. Pe lângă unele chestiuni existențiale de ordin general, toate aceste dialoguri dunărene au gravitat în jurul cursurilor pe care le ținea un alt mare filosof, Martin Heidegger, despre natura creației poetice, luând ca exemplu imnul „Istrul”, scris la începutul secolului al XIX-lea de Friedrich Hölderlin, reprezentant de seamă al poeziei germane. Cu două sute de ani în urmă, Hölderlin, a cărui creație este considerată o tendință semnificativă nu numai a poeziei germane, ci și a poeziei universale, a cântat natura Dunării și, reflectând la geniul german și la cultura germană, a comparat Istrul cu Rinul, căruia, se înțelege, i-a închinat de asemenea un imn.

În 1942, rectorul universității din Freiburg, Martin Heidegger, comentând sensul ascuns al operei poetului autor de imnuri, a sesizat relațiile dintre cultura germană și cea antică, precum și haosul în care a aruncat Europa și lumea întreagă cel de-al Doilea Război Mondial. Heidegger îi simpatiza în mod deschis pe național-socialiști și toată perioada cât aceștia s-au aflat la putere a făcut parte, chiar dacă numai formal, din partidul hitlerist, motiv pentru care, după război, pentru o perioadă de câțiva ani, a fost înlăturat de la catedră. Unii critici consideră convingerile sale o greșeală tragică, argumentând că poziția politică nu are nicio legătură cu opiniile științifice; alții sunt convinși că susținerea național-socialismului aruncă o umbră asupra întregii activități a filosofului. Autoritatea lui Hölderlin, talentul lui Heidegger și sumbra sa experiență socială au transformat cursurile despre imnul „Istrul” (publicate integral în anul 1984) în subiectul unei dispute complicate despre bine și rău, despre caracterul efemer al vieții și veșnicia morții, despre asemănările dintre comunism și nazism, despre fluviul vieții și despre viața fluviului.

Ilustrând peisajele dunărene cu intervențiile erudiților lor interlocutori despre comentariile lui Heidegger la operele lui Hölderlin, Barison și Ross au dat lovitura: pelicula lor cu durata de trei ore, realizată cu un buget mic, a obținut premii la festivalurile internaționale de film, devenind pentru câțiva ani șlagărul intelectual al Europei. Iată cum au explicat Ross și Barison proiectul lor deloc simplu: „Străbătând Iugoslavia distrusă de recentul război, Ungaria ocupată cu reconstituirea mitologiei naționale, Germania, care reprezintă în același timp inima noii Europe și fantoma celei vechi, Dunărea ca atare rămâne principalul obiect al studiului. Discuția se desfășoară în jurul celor mai provocatoare probleme ale epocii

noastre – casă și locuri natale, cultură și memorie, tehnologie și ecologie, politică și război –, probleme care ne frământă și pe noi la fel cum l-au preocupat în 1942 pe Heidegger”.

Pe lângă spiritul de sacrificiu al creatorilor săi (aceștia au întreprins o acțiune riscantă, fără a avea garanția că vor reuși să ajungă de pe cursul inferior al fluviului până la izvoarele sale), acest film documentar atrage și prin curiozitatea arzătoare, poate puțin naivă, pentru problemele-cheie ale Europei secolului XX a realizatorilor Ross și Barison, crescuți în celălalt capăt al lumii. În poemul „Istrul”, Dunărea este doar o figură de stil, un fundal pe care s-au desfășurat dramele războaielor mondiale și apoteoza giganticelor șantiere ale totalitarismului. Dunărea este orizontul de apă al noii Europe, ca o lance strâmbă de la vest la est, pe care istoria a înșirat sute de evenimente. Prin aceasta este interesantă, ca niciun alt fluviu al bătrânului continent. Nu există în Europa un alt martor mai încercat al durerilor și chinurilor prin care a trecut această lume veche pentru a se transforma într-o lume nouă. Aici, cu multe secole în urmă, s-au împletit liniile de forță ale lumilor germanice, romane, slave, ugrice, orientale. Aici a apărut Europa contemporană. Aceste maluri au fost martorii dominației și prăbușirii a cel puțin șapte imperii: Roman, Bizantin, Habsburgic, Otoman, German, nazist, sovietic. Popoare diferite au înălțat pe aceste maluri panteonuri pentru zeii lor nemuritori și pentru eroii căzuți, creând mituri dunărene sublime sau tragice. De la fostul lagăr de concentrare nazist Mauthausen până la fostul oraș al viitorului socialist Stalinváros, construit din beton în câmp deschis, de la fundații până la coșurile de fum ale fabricilor, este aproape o zi de navigat fără grabă pe fluviu.

Ei, ce să-i faci?, e timpul să apucăm vâslele. E timpul să înălțăm pânzele. „E timpul să trecem râul acesta prin vad.”¹ Personal, aproape că am reușit un astfel de act eroic pe primii metri dunăreni, lângă podul din apropierea drumului ce ocolește Donaueschingen, de la aerodromul sportiv local până la orașelul Hüfingen. Torpilând Brigach dinspre dreapta, Breg formează aici un banc de nisip cu o pernă din prundiș mărunț, îngustând Dunărea abia formată până la 17 metri. De dragul triumfului cunoașterii asupra naturii, eram gata să-mi sacrific, dacă nu viața, măcar blugii cei noi, suflecați până deasupra

1. Citat din compoziția *Vadul* a lui Boris Grebenșikov, un cântăreț rock renumit în Rusia.

Respect pentru oameni și cărți

genunchilor. Din păcate, mult mai prudenta mea companioană m-a împiedicat să mă avânt în luptă cu stihia. Sora mea mai mare a uzat de dreptul interdictiv al primului născut. „Dacă erai călare era altă treabă!”, mi-a spus ea, iar eu nu am găsit niciun contraargument. Ne-am mulțumit cu forțarea primului afluent al Dunării. Conform hărților, Stille Musel este un râu de importanță locală, cu o lungime de 15 kilometri, însă în realitate nu e decât un pârâu – ce-i drept, viguros și răcoritor. De pe malul celălalt trăgeau cu ochiul la traversarea noastră stângace, zâmbind ironic, niște bicicliști care treceau în viteză dinspre vest spre est. Se întorceau probabil de la monumentul fals din Donaueschingen și mai mult ca sigur au crezut minciuna sfruntată a Fürstenbergilor. Viteza îi împiedica să vadă și să înțeleagă că apele pure din Schwarzwald formează Dunărea sfântă nu oriunde, ci chiar aici.

Cu două secole în urmă, Friedrich Hölderlin, în imnul „Istrul”, a scris despre acest fluviu următoarele: „El este nesupus, nu are liniște;/ De ce mai este el în stare/ Nimeni nu știe”. Pe cei aproape trei mii de kilometri de drum de la Schwarzwald până la Marea Neagră, Dunărea străbate teritoriile a zece state. Donau, Danube, Duna, Dunărea, Dunav, Danubius, Tuna, Istru – toate acestea sunt numele aceluiași fluviu. Cel mai tulbure dintre toate marile fluvii europene. Și nu e deloc albastru.